

ния фраземы *актуальная проблема* на миллион словоформ составляла 0,92551 ед., тогда как на апрель 2014 года – 0,44003 ед.

Неоднократно подчеркивалась особая роль речевой практики журналиста. Медiateксты современности являются предвестником будущих изменений в языке, виртуальная речь выявляет болевые точки современной вербалистики и свидетельствует о некоторой растерянности лингвистов в осознании того, что происходит с языком (см., например: М. Кронгауз «Русский язык на грани нервного срыва», В. Плуниган «Портится ли русский язык?» и др.). Язык газеты – мощное орудие формирования речевого вкуса, и сегодня он становится доминирующим в совокупности текстов функциональных стилей. Отсюда творческая и интеллектуальная напряженность в работе редакционных коллективов, отдельных журналистов, от чьих успехов зависит эффективная коммуникация в социуме.

Уладзімір Касько

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

МАСТАЦКАЕ КАНСТРУЯВАННЕ КНІГІ: АД ЭЛЕМЕНТА ДА СІСТЭМЫ

Чалавек схіліўся над кнігай. І яна, як бурны паток, падхапіла яго, павяла ў цікавае, захапляючае падарожжа па краінах і кантынентах, будзячы думку пра подзвіг, выхоўваючы высакародныя пачуцці, фарміруючы светапогляд. Пачаўся таямнічы час «духоўнага зліцця чалавека з вялікімі розумамі ўсіх часоў і народаў» [цыт. па: 3], як ахарактарызаваў чытанне А. М. Горкі.

Кніга – сябар чалавека, крыніца ведаў. Без яе немагчыма ўявіць сваё жыццё. Вось чаму так радуемся мы кожнаму новаму выданню, выпушчанаму нашымі выдавецтвамі.

Па дадзеных дзяржаўнага статыстычнага ўліку [5], у 2016 годзе выдавецтвамі і выдаючымі арганізацыямі розных форм уласнасці выпушчана 9581 назваў кніг і брашур агульным тыражом 23,14 млн экз. На беларускай мове ўбачылі свет 1 122 назвы кніг і брашур, што складае 11,7 % у агульнай колькасці выпушчанай у рэспубліцы выдавецкай прадукцыі і 16,2 % у яе сукупным тыражы. Павялічваецца доля вучэбнай літаратуры ў сукупным аб'ёме выпуску – 51,4 % ад агульнай колькасці выпушчанай прадукцыі і 76,1 % у сумарным тыражы. Нарошчваюць выпуск кніг на беларускай мове дзяржаўныя выдавецтвы «Мастацкая літаратура», «Народная асвета», «Вышэйшая школа», «БелЭН»,

выдавецкі дом «Звязда». Апошнім выпушчана ў мінулым годзе 52 назвы кніг агульным тыражом 72,8 тыс. экз. Сярод іх – кнігі сучасных беларускіх аўтараў, творы для дзяцей і юнацтва пра прыродазнаўства, распачаты выпуск перакладаў на беларускую мову твораў вядомых кітайскіх паэтаў.

Вынікі работ беларускіх кнігавыдаўцоў у мінулым годзе традыцыйна падвёў 56-ы Нацыянальны конкурс «Мастацтва кнігі», у якім прынялі ўдзел 39 выдавецтваў. У ліку дыпламантаў сталі кнігі дзяржаўных выдавецтваў «Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі», «Народная асвета», «Мастацкая літаратура», «Вышэйшая школа». Пospех садзейнічаў кнігам, багатым на змест, мастацка і паліграфічна аформленым. Гэтым крытэрыям адпавядалі кнігі-пераможцы Міжнароднага конкурсу дзяржаў-удзельнікаў СНД «Мастацтва кнігі», праведзеным у 2016 годзе ў Бішкеку. У намінацыі «Гран-пры» дыплом быў прысуджаны кнізе «Уладзімір Мулявін. Сэрцам і думамі» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»), заахвочвальныя атрымалі кнігі А. Аблажэй «Красноречивое сердце», «Вечерняя сказка» (выдавецтва «Мастацкая літаратура»), «Звонкие краски слова» («Планета», «Беловагрупа»).

Пры вызначэнні кніг-пераможцаў асобным радком адзначаецца мастацкае канструяванне выдання. Яно падраздзяляецца на знешняе (супервокладка, вокладка, пераплётныя крышкі, форзац, футарал) і ўнутранае – афармленне тытульнага ліста, пачатковай, звычайнай і канцавой старонак, ілюстрацый і іншых унутраных частак выдання [1].

Праект мастацкага афармлення рыхтуе мастацкі рэдактар, пры неабходнасці – з прыцягненнем мастака. Асновай для распрацоўкі праекта служаць:

- тып выдання (жанр твора, чытацкія аўдыторыі, умовы чытання і тэрміны карыстання кнігай);
- аб'ём выдання ў аўтарскіх аркушах;
- склад выдання (колькасць і віды тэкстаў, ілюстрацыйнага матэрыялу);
- плануемы тыраж [6].

У праекце павінны быць адлюстраваны дадзеныя аб фармаце папяровага ліста выдання, паласы набору, спосабы і сродкі прыгатавання друкаваных форм (спосаб набору тэкстаў, гарнітуры і памеры шрыфтоў для набору, спосабы і сродкі афармлення тытульных элементаў, ілюстраванай часткі выдання, спосабы друку, якасць паперы, пераплёту і г. д.).

Стадыі мастацкага канструявання выдання:

- вывучэнне рукапісу твора, мэты і чытацкае прызначэнне кнігі;

- улік фінансавых і матэрыяльных магчымасцей выдавецтва і друкарні;
- распрацоўка праекта афармлення выдання з улікам рэкамендацый выдавецтва, падрыхтоўка макета выдання;
- разгляд і зацвярджэнне макета на мастацка-тэхнічным савеце;
- выраб арыгіналаў знешняга і ўнутранага афармлення, а таксама ілюстрацыйнай часткі выдання для рэпрадуцыравання;
- перадача выдавецкага арыгінала тэхнічнаму рэдактару.

Асноўныя элементы кнігі – форзац, каптал, тытульны ліст, фронтыспіс, шмуцтытул, калонтытул; калонлічбы. Кожны з іх патрабуе асобнага разгляду. Спынімся на элементах, якія складаюць аснову любога тэксту [1].

Шрыфтом прынята называць камплект знакаў, неабходных для друкавання тэксту на пэўнай мове [4]. Галоўныя патрабаванні да шрыфтоў – зручнасць чытання, прастата распазнавання адметных асаблівасцяў знакаў.

Малюнак знака шрыфту мае свае стылявыя асаблівасці. Шрыфты выдзяляюцца графічнай асновай знакаў пісьменства, малюнкам, абрысам, памерам.

Пад графічнай асновай знакаў маецца на ўвазе камплект знакаў алфавіту, неабходны для ўзнаўлення тэксту на пэўнай мове – рускай, беларускай, англійскай і г. д.

Па малюнку шрыфт характарызуецца асаблівасцямі асобных элементаў, якія ўтвараюць літару. Так, у рускім алфавіце некаторыя літары, як прапісныя, так і радковыя, маюць аднолькавыя малюнак – Нн, Оо, Сс, некаторыя ж – розныя – Аа, Бб, Ее. Адна з галоўных прыкмет таўшчыні штрыхоў, якія характарызуюць малюнак шрыфта, – адносінны таўшчыні асноўных і злучальных штрыхоў. Асноўныя штрыхі літар звычайна завяршаюцца падсечкамі, якія маюць розныя канцоўкі.

Абрысы шрыфтоў характарызуюцца насычанасцю – таўшчынёй, нахілам адносна гарызантальнай лініі шрыфту, адноснымі памерамі шырыні і вышыні знакаў і характарам запаўнення штрыхоў, засечак.

Па насычанасці шрыфты бываюць светлыя (унутрылітарны прасвет у 2-4 разы большы за таўшчыню асноўнага шрыфту), паўтлустыя (унутрылітарны прасвет роўны або нават шырэішы за асноўны штрых), і тлустыя (унутрылітарны прасвет вузейшы за таўшчыню асноўнага штрыха).

Па нахіле шрыфты падзяляюцца на прамыя, курсіўныя – тыя, якія імітуюць рукапісны тэкст.

Па памерах шырыні і вышыні знакаў шрыфты падзяляюцца на 5 груп:

- нармальныя (адносіны шырыні ачка да вышыні прыкладна 3:4);
- вузкія (прыкладна 1:2);
- звышвузкія (1:3);
- шырокія (1:1);
- звышшырокія (шырыня ачка перавышае вышыню).

Па мэтавым прызначэнні ўсе паліграфічныя шрыфты можна падзяліць на 4 групы:

– тэкставыя – прымяняюцца ў асноўным для кніжна-часопіснага, газетнага і іншых тэкстаў. Гэта шрыфты прамога светлага абрысу кеглем ад 5 да 12 пт;

– выдзяляльныя – кегль ад 5 да 12 пт нахільнага, курсіўнага, таксама паўтлустага і тлустага абрысаў;

– тытульныя – для загаловаў, тытульных лістоў ад 16 да 48 пт;

– афішна-плакатныя – кегль звыш 48 пт.

У залежнасці ад віду выданняў шрыфты падзяляюцца на газетныя, кніжныя, картаграфічныя і спецыяльнага прызначэння.

Асноўныя гарнітуры, якія выкарыстоўваюцца ў выдавецкай справе Беларусі. У залежнасці ад віду выдання і чытацкай прыналежнасці ў выдавецтвах рэспублікі прымяняецца вялікая колькасць шрыфтоў.

Для набору газет – новая газетная, газетная рубленая, брусковая, газетная, а таксама літаратурная, звычайная новая.

Для часопісаў і кніг – часопісная рубленая, новая часопісная, а таксама літаратурная, звычайная новая, Баннікаўская, акадэмічная школьная, брусковая, рубленая.

Для слоўнікаў, энцыклапедый – Кудрашоўская (энцыклапедычная Кудрашоўская слоўнікавая), Бадоні кніжная, звычайная, звычайная новая.

У літаратуры для дашкольнага і школьнага ўзросту – букварная, школьная, Елізавецінская, Баннікаўская, літаратурная, акадэмічная, рубленая і г. д.

Для набору плакатаў, афіш, рэклам – плакатная, акцыдэнтная, новая, старажытная, рубленая і г. д.

У сувязі з шырокім укараненнем у выдавецкую справу камп'ютарнай тэхнікі колькасць шрыфтоў рэзка ўзрасла. Найбольш распаўсюджанымі сталі Таймс, Хельвеціка, Баскервіл. Камп'ютарам можна стварыць шрыфты новых мадыфікацый.

Кегль – гэта памер шрыфту ў друкарскіх пунктах, які вызначае вышыню літары або знака з уключэннем невялікіх прабелаў зверху і знізу,

неабходных для ўтварэння міжрадковага прабелу (інтэрліньяжу), а таксама для размяшчэння падрадковых і надрадковых элементаў [4]. Пункт роўны ў айчыннай сістэме адзнак вымярэння 0,376 мм, а ў англійска-амерыканскай – 0,356 мм.

Назвы кегляў: 3 пт – брыльянт, 4 пт – дыямант, 5 пт – перл, 6 пт – нанпарэль, 7 пт – міньён, 8 пт – петыт, 9 пт – боргес, 10 пт – корпус, 11 пт – цыцэра, 14 пт – міталь, 16 пт – тэрцыя, 20 пт – тэкст. Найбольш часта сустракаюцца кеглі 6, 8, 10, 12, 16, 20 пунктаў.

Над мастацкім афармленнем кнігі плённа працавалі ўсходне-славянскія першадрукары Францыск Скарына, Іван Фёдараў, Пятро Мсціславец [2]. 500-годдзе з дня выхаду першай кнігі беларускага першадрукара Францыска Скарыны ўрачыста адзначылі сёлета мільёны кніжных аматараў свету, шматлікія мастакі, паліграфісты. Кніга заслужыла такую пашану.

Літаратура

1. Акопов, А. И. Основы издательского дела : учеб.-метод. пособие / А. И. Акопов. – Ростов на/Д : Изд-во Института массовых коммуникаций, 1996. – 49 с.
2. Волк, А. А. Книгоиздательское дело в Белоруссии : истор. очерк / А. А. Волк, А. И. Ракович. – Минск : Изд-во БГУ, 1977. – 280 с.
3. Касько, У. К. Кнігазнаўства : тэзісы лекцый для студэнтаў / У. К. Касько. – Мінск : БДУ, 2002. – 26 с.
4. Касько, У. К. Слоўнік выдавецкіх тэрмінаў / У. К. Касько. – Мінск : БДУ, 2012. – 130 с.
5. Справочно-аналитическая информация о деятельности отрасли СМИ и печати в 2016 году. – Минск, 2017.
6. Что нужно знать об издательской деятельности : практ. пособие. – Минск : Нац. книжн. палата, 2014. – 156 с.

Алена Кунахавец-Плявака
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ЖУРНАЛІСТ РАЁННАГА ВЫДАННЯ: ВОПЫТ САЦЫЯЛАГІЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

Сучасныя ўмовы і фактары развіцця медыясферы абумоўліваюць змяненні ў паграбаваннях да сацыяльных, прафесійных і асабістых якасцей саміх журналістаў. Сёння практычна любы чалавек можа распаўсюджваць інфармацыю: галоўнае – мець пад рукой тэлефон з доступам у інтэрнэт. Пры гэтым для многіх людзей рэчаіснасць звязілася да экрана смартфона, а карціна свету – да стужкі навін у сацыяльных